

**İTTİHATÇI-İTİLAFCI KUTUPLAŞMASINA KARŞI BİR UZLAŞI DENEMESİ:
“MİRALAY SADIK BEY ve YENİ ÇIKAN FIRKA MÜNASEBETLERİYLE ŞANLI
TÜRKLER, KAHRAMAN OSMANLILAR” ESERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**

**AN ATTEMPT AT RECONCILIATION AGAINST THE UNIONIST-LIBERAL
ENTENTE POLARIZATION: AN EVALUATION OF THE WORK “GLORIOUS
TURKS, HEROIC OTTOMANS ON THE OCCASION OF MIRALAY SADIK BEY
AND THE NEW PARTY”**

Umut DEPE*

Öz

II. Meşrutiyet’in ilanı sonrasında yaşanan siyasi gelişmeler, Osmanlı toplumunun tüm katmanlarını etkileyen köklü dönüşümlere yol açmıştır. Kanun-i Esasi’nin tekrardan yürürlüğe girmesi, Meclis-i Mebusan’ın yeniden açılması ve basına uygulanan sansürün kaldırılması, anayasal düzene geçişin önemli göstergeleri olmuştur. Ancak bu dönüşüm sürecinde en dikkat çekici gelişme, Osmanlı tarihinde ilk defa çok partili siyasi hayatın başlamasıdır. Bu yeni siyasi ortamda iktidarda bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ona karşı konumlanan farklı eğilimdeki muhalif grupların bir araya gelerek oluşturduğu Hürriyet ve İtilaf Fırkası arasında belirgin bir kutuplaşma ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada incelenen ve 1913 yılında İstanbul’da Yeni Osmanlı Matbaası’nda yayımlanan eser, bugün İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Atatürk Kitaplığı koleksiyonunda yer almaktadır. Safaeddin Kâmil Bey tarafından kaleme alınan bu eser, söz konusu kutuplaşmanın doğurabileceği tehlikelere dikkat çekerek, ortak tarihî değerler ve Meşrutiyet kahramanlarından biri olan Miralay Sadık Bey şahsında bir uzlaşi zemini oluşturma arayışını yansıtmaktadır. Bu çalışmada eserin Latin harflerine aktarımı yapılmış, içeriği analiz edilerek tarihsel bağlamı içinde değerlendirilmiştir. İncelenen eser, daha önce Latin harflerine aktarılmamış nadir bir kaynak niteliğindedir. Bu yönüyle ilk kez sistematik bir şekilde günümüz araştırmacılarının erişimine sunulmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın, yalnızca içerik analiziyle değil, aynı zamanda söz konusu eserin literatüre kazandırılması yönüyle de alana özgün bir katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet, İttihat ve Terakki, Hürriyet ve İtilaf, Safaeddin Kâmil Bey, Miralay Sadık Bey.

Abstract

The political developments following the declaration of the Second Constitutional Era led to radical transformations affecting all segments of Ottoman society. The reinstatement of the Constitution, the reopening of the Chamber of Deputies, and the abolition of press censorship were important indicators of the transition to a constitutional order. However, the most striking development in this transformation process was the emergence of multi-party politics for the first time in Ottoman history. In this new political environment, a distinct polarization emerged between the ruling Committee of Union and Progress and the Freedom and Accord Party, formed by opposition groups of varying orientations.

The work examined in this study, published in 1913 at the Yeni Osmanlı Printing House in Istanbul, is currently in the collection of the Istanbul Metropolitan Municipality (IMM) Atatürk Library. This work, written by Safaeddin Kamil Bey, highlights the potential dangers of this

Bu makale 11.09.2025 tarihinde dergimize gönderilmiş; 15.09.2025 tarihinde hakemlere gönderilme işlemi gerçekleştirilmiş; 10.12.2025 tarihinde hakem raporlarının değerlendirilmesi sonucu yayın listesine dâhil edilmiştir.

Makaleye atıf şekli: Umut Depe, “İttihatçı-İtilafçı Kutuplaşmasına Karşı Bir Uzlaşi Denemesi: ‘Miralay Sadık Bey ve Yeni Çıkan Fırka Münasebetleriyle Şanlı Türkler, Kahraman Osmanlılar’ Eseri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Müellif Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, S. 4, (2025), s. 103-116.

* Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, E-mail: umutdepe@hotmail.com, ORCID: 0009-0008-6266-1863.

polarization and reflects the search for common historical values and a consensus in the person of one of the heroes of the Constitutional Era, Miralay Sadık Bey. This study transcribes the work into Latin letters, analyzes its content, and evaluates it within its historical context. The work under review is a rare source not previously transcribed into Latin letters. In this respect, it is being systematically made available to contemporary researchers for the first time. Therefore, this study aims to make an original contribution to the field not only through its content analysis but also by contributing this work to the literature.

Key Words: II. Constitution, Committee of Union and Progress, Freedom and Accord Party, Safaeddin Kâmil Bey, Miralay Sadık Bey.

Giriş

Osmanlı Devleti’nde 1876 yılında Kanun-i Esasi’nin yürürlüğe girmesi, ülke topraklarında, iktidarın anayasa ile sınırlandırılmış bir yönetim düzeni anlamına gelen Meşrutiyet kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan en önemli kurum Meclis-i Umumi ise 1877’de toplanmış ve Padişah tarafından tatil edileceği 1878 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür¹.

II. Meşrutiyet’ten önce ise Osmanlı Devleti ağırlıklı olarak Padişah’ın geniş yetkilere sahip olduğu, asker ve sivillerden oluşan bir bürokrasiye dayanarak yönetiliyordu. Dolayısıyla siyasi mekanizma sadece padişah ve onun yetkilendirdiği yüksek dereceli devlet memurları eliyle, halk tabanından uzak daha çok devlet erkânı içinde yürütülüyordu². 1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet ile tekrar yürürlüğe konulan anayasal monarşi, bu geleneksel yönetim anlayışına ciddi bir dönüşüm geçirerek, siyasal hayatın daha kurumsal ve katılımcı bir çerçevede yeniden şekillenmesine zemin hazırlamıştır.

Meşrutiyet’in yeniden ilanının ardından -kendisini meşrutiyet davasının sahibi görmesinin de etkisiyle- siyaset sahnesinde, hâkim siyasi grup olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti bulunmaktaydı. Cemiyet içinde ve dışında muhalif oluşumlar ortaya çıksa da 1911 yılının sonuna kadar egemenliği ciddi bir sarsıntıya uğramadı. 31 Mart Ayaklanması’nın ardından ilan edilen sıkıyönetimin de etkisiyle İttihat ve Terakki’ye karşı duyulan hoşnutsuzluk, artık kendilerini bir daha İttihatçı olarak adlandırmayacak büyük bir grubun ayrılığıyla son buldu³.

Cemiyet karşısında yer alan muhalefet, çeşitli partilerin ve partisiz mebusların katılımıyla 21 Kasım 1911 tarihinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası çatısı altında birleşerek, II. Meşrutiyet Dönemi’nde muhalefetin en kapsamlı ve etkili siyasi örgütlenmesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu oluşum Tunaya’nın deyişiyle “*İttihat ve Terakki karşısındaki bütün muhalefet ırmaklarının döküldüğü bir göl*” olmuştur. Bunun yanında bu partinin teşkilatlanmasını İttihat ve Terakki modelini örnek alarak oluşturması meclis, ordu ve halk içinde güçlenmesinde de etkili olmuştur⁴.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası kuruluşundan yaklaşık bir ay sonra katıldığı İstanbul ara seçimini kazanarak, hem kamuoyuna hem de İttihat ve Terakki’ye karşı gücünü ispat etmiştir. Yaşanan bu mağlubiyet Cemiyet’e kan kaybettirmiş ve muhalefete karşı çözüm bulmak için çalışmalara başlamalarına yol açmıştır⁵. Kaybedilen seçime rağmen İttihatçılar, rakibini küçümsemiş bu muhalif fırkayı millî çıkarlara aykırı, Meşrutiyet’e karşı hukuksuz ve gayrimeşru bir oluşum olarak görmüşlerdir. Cemiyet kadroları, yeni fırka mensuplarını ve faaliyetlerini kolluk kuvvetleri tarafından sıkı bir denetimle takip ettirmekle kalmamış, fırkayı tamamen ortadan kaldırmak için büyük gayret sarf etmişlerdir. Bu durum siyasi potansiyeli İttihatçı ve

¹ Celalettin Vatandaş, “Türkiye’nin Batılılaşma Süreci ve II. Meşrutiyet’i Hazırlayan Şartlar”, *Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet*, (ed. Asım Öz), Pınar Yay., İstanbul, 2008, s. 48.

² Aykut Kansu, *İttihatçıların Rejim ve İktidar Mücadelesi 1908-1913*, İletişim Yay., İstanbul, 2016, s. 3.

³ Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Arkadaş Yay., Ankara, 2015, s. 219.

⁴ Tarkan Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler Cilt I İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918*, Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul, 1988, s. 264.

⁵ Ahmet Ali Gazel, “II. Meşrutiyet Dönemi’nde İttihatçılarla Muhaliflerin Uzlaşma Çabaları 1908-1912”, *Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet*, (ed. Asım Öz), Pınar Yay., İstanbul 2008, s. 218.

İtilafçı olarak ikiye bölerek, siyasi çatışma ve huzursuzluğu mahalle kahvehanelerine kadar taşımıştır⁶.

Bu çalışmada, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın siyaseten bir çatışma içerisinde bulunduğu dönemlerde, her iki oluşumu da uzlaştırmak maksadıyla Safaeddin Kâmil Bey tarafından yazılan “*Miralay Sadık Bey ve Yeni Çıkan Fırka Münasebetleriyle Şanlı Türkler, Kahraman Osmanlılar*” isimli kitap ele alınmıştır. Makalede, eserin Latin harflerine aktarımı verilmiş ve eserin içeriğiyle ilgili inceleme yapılarak birtakım değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Eser İçeriğinin Değerlendirilmesi

“*Miralay Sadık Bey ve Yeni Çıkan Fırka Münasebetleriyle Şanlı Türkler, Kahraman Osmanlılar*” isimli kitap⁷, İBB Atatürk Kitaplığı, Nadir Eserler Bölümünde, Siyasi partiler-Osmanlı-Program ve tüzükler konuları altında tasnif edilmiştir. M. 1913/H. 1329 yılında Safaeddin Kâmil⁸ tarafından yazılan ve İstanbul'da Yeni Osmanlı Matbaası'nda basılan eser 16 sayfadır.

Kitabın isminde belirtilen “*yeni çıkan fırka*”, 21 Kasım 1911 tarihinde Damat Ferit Paşa, Rıza Nur ve Miralay Sadık Bey gibi isimler tarafından kurulan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'dır. Bu fırka Meclis içinde ve dışında yer alan İttihat ve Terakki Cemiyeti muhaliflerinin katılımıyla vücuda getirilmiştir⁹. Miralay Sadık Bey ise II. Meşrutiyet'in ilanı sürecinde Cemiyet'in Manastır merkezinin başkanlık görevini yürütmüş ve Meşrutiyet'in yeniden ilanında önemli hizmetleri bulunmuş asker kökenli bir siyasetçidir. Sadık Bey, Meşrutiyet'in ardından bilhassa Talat Bey olmak üzere Cemiyet'in Selanik kadrosunu Masonluk hizmetine girmekle suçlamıştır. Ardından Cemiyet içinde “*Hizb-i Cedit*”, adı verilen muhalif oluşumun askeri kanadını yönetmiş, başarısız olan bu girişiminin ardından Cemiyet'ten ihraç edilmiştir. Daha sonra askerlikten istifa ederek, Hürriyet ve İtilaf Fırkası çatısı altında muhalif çalışmalarına devam etmiştir¹⁰.

Eser her ne kadar 1913 yılında yayımlanmış olsa da söz konusu İttihatçı-İtilafçı çekişmesi, 21 Kasım 1911'de yeni fırkanın kurulup hızla teşkilatlanması ile başlamış 11 Aralık 1911'de İstanbul ara seçimlerini İtilaf Fırkası'nın bir oy farkla kazanmasıyla hızlanmıştır. 1912 yılı ise yurt çapında gerçekleşen ve “*Sopalı Seçimler*” olarak adlandırılan 1912 seçimlerinden dolayı en hararetli ve yoğun çekişmelerin yaşandığı yıl olmuştur. 1913 yılının ocak ayında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gerçekleştirdiği Bâb-ı Âli Hadisesi sonucunda İtilafçıların siyaset arenasından çekildikleri bilinmektedir. Tüm bu hadiseler hesaba katıldığında eser 1913 yılının siyasi havasını yansıtmamakla beraber 1911 sonunda Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın kuruluşunun ardından yazılmış olması daha olasıdır.

Kitabın iç kapağında, eser adı, yazarı, basım yeri, yayınevinin adı ve adresinin bulunduğu bilgiler ile basım tarihi şu şekilde yer almıştır: *Miralay Sadık Bey ve Yeni Çıkan Fırka Münasebetiyle Şanlı Türkler, Kahraman Osmanlılar/ Musavviri: Safaeddin Kâmil/ İstanbul/ Yeni Osmanlı Matbaası Bâb-ı âli Caddesinde Numarası 79/ 1329.*

Kitap iki kısımdan oluşmuş olup. Birinci bölüm, “*Türkiye ve Türkler*” şeklinde başlıklandırılmıştır. “*Türk milletinin görkem ve kuvvetle Osmanlı Devleti'ni kurdukları, tarihin ilk şanlı sayfasının nasıl yazıldığını tetkik edelim.*” Cümlesiyle başlayan bölümde Ertuğrul Bey ve müfrezesinin Altın Dağı¹¹(Altay Dağları) mıntikasından, Türk neslini yaymak için Anadolu'ya doğru yola çıkışı destansı bir şekilde hikâyeleştirerek anlatmaktadır. Bölümde bahsedilen Oğuz

⁶ Ali Birinci, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar*, Dergâh Yay. , İstanbul, 2012, s. 107-109.

⁷ Eser adı ilgili kütüphanenin veri tabanında bu şekilde isimlendirilmiş olup, eserin iç kapağında yer alan orijinal adı tam olarak “*Miralay Sadık Bey ve Yeni Çıkan Fırka Münasebetiyle Şanlı Türkler, Kahraman Osmanlılar*” olarak okunmaktadır.

⁸ Yapılan araştırmalar neticesinde yazarın hayatı ve eserleri hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. İBB Atatürk Kitaplığı, Nadir Eserler Bölümü'nde “*Safaeddin Kâmil ve eserleri hakkında biyografik fiş*” isimli bir varakaya tesadüf edilse de kütüphane ile iletişime geçilerek temin edilen varakada yazarın hayatına dair bir bilginin olmadığı görülmüştür. İlgili varaka ek kısmında sunulmuştur.

⁹ Tunaya, a.g.e. , s. 264-265.

¹⁰ Ahmet Ali Gazel, “*Miralay Sadık Bey (1860-1941)*”, *Atatürk Ansiklopedisi*.

¹¹ Altın Dağı: Altay Dağları'nın diğer adıdır. İslâm öncesi Türk geleneklerindeki inanç ve anlayışlarda yer almakta, ayrıca Altay Yaratılış Destanı içinde geçmektedir. Çeşitli mitolojik anlam ve inanışlar içeren bu dağ hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bahattin Ögel, *Türk Mitolojisi*, C. II, TTK, Ankara, 1995, s. 432-433.

Ağam Bey Sultan, Ayşe Ağam Sultan, Kaçhan Müfrezesi, Taçhan Kabilesi gibi isim ve kavramlar tarihi bilgiler olmayıp, bu isim ve kavramlara Türk Mitolojisi ile ilgili kitap, sözlük, masal gibi eserlerde rastlayamadığımızı da belirtmeliyiz.

Yazar, bölümün devamında Ertuğrul Bey ve yanındakilerin Anadolu’ya mukaddes ve meşru bir emel için geldiklerini ve tek niyetlerinin vatanlarını ve bayraklarını muhafaza ile adaleti idame ettirmek olduğunu ve bu amaçla Osmanlı Devleti’ni kurduklarını söyler. Fakat zamanla adalet ve ihtişamının bozulduğunu “*zaman geldi ki bir lala bu memlekette altı yüz kuruşa kadar satıldı... O eski büyüklükler unutuldu*” cümlesiyle açıklar. Halk içinde de bölünmeler ve çekişmeler ortaya çıktığından bahsedilen eserde, Osmanlı milletini oluşturan unsurların birbirlerine âdeta düşman kesildiğini, geçmişteki sevgi ve muhabbetlerin unutulduğunu söyler. Durumun ülke dışındakiler tarafından da fark edildiğini ve “*Türkler mi? Türkiye mi? Hangisi önce ölecek?*” diye sorduklarını belirtir.

Birinci bölümdeki amacın, Anadolu topraklarına ayak basıldığı anlarda ve Osmanlı Devleti’nin kurulduğu günlerdeki ortak kökenlerin ve ortak amaçların hatırlatılmak istendiğini anlamaktayız. Devamında ise devletin ve toplumun kuruluş ayarlarının bozulduğunu ve dış kuvvetler tarafından memleketin refaha çıkamayacağını öngörüldüğü söylenirken, içinde bulunulan durumun çaresizlik derecesine kadar vardıgı belirtilmek istenmektedir.

“*Kahraman Osmanlılar*” başlığıyla sunulan ikinci ve son bölüm ise II. Meşrutiyet’in ilanı öncesinden başlamaktadır. Bu bölümde Makedonya bölgesinde İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından yürütülen Meşrutiyet’in tekrar ilanına giden süreçte en önemli dönüm noktası sayılan Reval Görüşmeleri’ne¹² atıfta bulunulmuştur. “*Reval namındaki küçük kasabada bu muhteşem hükümetin taş kabri hazırlanıyordu... Ülke o haliyle kefeni yeni sarılmış bir ölü halini andırmaktaydı*” cümlesiyle içinde bulunulan durumun çaresizliğine dair vurgu yapılmıştır. Bu umarsızlık ve karamsarlık içinde kurtarıcı olarak sahneye Kaymakam Sadık Bey’in¹³ çıktığını arkadaşlarıyla beraber hürriyet yemini ederek memleketi, dini, devleti ve adaleti yeniden ortaya çıkardıkları yazılmıştır. Ayrıca Sadık Bey’e çeşitli övgülerde bulunulmuştur. Buradaki amacın Miralay Sadık Bey’in Meşrutiyet’in ilanındaki rolüne vurgu yaparak kahramanlıklarını öne çıkarmak olduğu açıkça görülmektedir. Meşrutiyet’in ilanı ile ilgili İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne de övgülerde bulunulmuş, Cemiyetin rolü “*Bütün vatanseverlerin övgüye değer yüce gönüllülükleri sayesinde memlekete benliğini bildirdi.*” cümlesiyle net bir şekilde vurgulanmıştır. Bunun yanında İttihat ve Terakki mensubu Meşrutiyet kahramanlarından Talat Bey, Eyüp Sabri, Ömer Naci, Enver Bey ve Niyazi Bey’in de isimleri anılmıştır.

Eserin devamında Meşrutiyet’in ilanının ardından Miralay Sadık Bey’in Cemiyet ile olan anlaşmazlıklarına da vurgu yapılmıştır. Bu anlaşmazlığın görünür kısmının ise Cemiyet’e daha evvel hiç hizmet etmemiş isimlerin ithal edildiği ve Sadık Bey’in bu isimlerin memlekete hizmet edemeyecekleri hükmüne kapıldığı belirtilmiştir¹⁴. Yazar, bu anlaşmazlıklar içinde hırs ve şahsiyet meseleleri olduğunu da göz ardı etmemektedir. Eser tüm bu gelişmeleri ve önceki sayfalarda bahsettiği tarihî süreçleri “*Bugün millet yeni bir fırkanın ateşli siyaseti karşısında bulunuyor*” cümlesiyle o an yaşadıkları mevcut durumla ilişkilendirmiştir.

Kitapta yeni fırkanın programıyla ilgili ise şu ifadeler kullanılmıştır: “*Aynı zamanda bir İttihat ve Terakki Cemiyeti mensubunu, karşılarında kendi programlarından ayırmış, yeni ve fakat evvelce kendi programlarını tanzim etmiş olan namuslu bir elin yeni düzenlediği bir program buluyorlar.*” Buradaki vurgulardan birleştirici üslubun net bir şekilde görüldüğü, İtilaf

¹² Reval Görüşmeleri: 1908 yılının haziran ayında Rus Çarı ve İngiltere Kralı, Reval’de buluşarak aralarındaki sorunları müzakere etmişlerdi. Bu görüşmeden çıkan sonuçlardan birisi de Makedonya’da uluslararası bir denetim bulundurmaktı. Bu karar Osmanlı Devleti içinde bilhassa Makedonya bölgesinde Meşrutiyet mücadelesi veren İttihat ve Terakki tarafından İmparatorluğun parçalanması olarak algılanmış ve eyleme geçilmeye karar verilmiştir. Bkz. Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul, 2020, s. 116.

¹³ Burada bahsedilen Kaymakam Sadık Bey, Miralay Sadık Bey’dir. Meşrutiyet’in ilanından önce Manastır merkezinin başında kaymakam (yarbay) rütbesinde bulunuyordu. Bkz. Gazel, a.g.m.

¹⁴ Cemiyet içerisinde böyle bir durum gerçekten de söz konusuydu. Cemiyet’in kendi içindeki kopma ve bölünmeleri önleyememesinin en önemli nedeni olarak türdeşliğini kaybetmesi gösterilmektedir. Bkz. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler İttihat ve Terakki Bir Çağın Bir Kuşağın Bir Partinin Tarihi*, C.III, Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul, 1989, s. 215.

Fırkası'na geçenlerin aynı namuskâr tavırlarla siyasetlerine devam ettiklerinin gösterilmek istendiğini söylenebilir. Devamında ise Miralay Sadık Bey'in Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın ülkedeki bütün unsurlar arasında gerekli olan İttihat ve İtilafa yani birlik ve anlaşmaya iyi yönde fayda sağlayacağı belirtilmiştir. Bu davada İttihat ve Terakki ile beraber ortak hedefleri olan “*memleketin mukadderatında mesut dakikalar yaşatmak emeli*” için aynı istikameti takip edecekleri beklentisi vurgulanmıştır. Bu satırlar arasında yazarın İttihat ve İtilaf kelimelerini yan yana getirmesi dikkat çekmektedir. Eser, “*Başta Miralay Sadık Bey olduğu halde yaşasın Hürriyet ve İtilafımızın, İttihat ve Terakkimizin muhterem kahramanları.*” cümlesiyle âdetâ yazılış amacı son bir kez daha vurgulanarak sonlandırılmıştır.

Metin

Türkiye ve Türkler

Türk unsur-u muhteremenin muhteşem ve kaviyy-ül şekim Osmanlı Devleti'ni teşkil eyledikleri tarihin ilk sahife-i şan-ı averini tetkik edelim...

Bir cuma günü idi ki: maşrik-i azamdan tulû eden güneş, Sibiryâ ve Türkistan kıtalarına mahsus olan kesif sabah sislerini parçalayarak altın renkli çehresini Türkistan topraklarına atfetmişti...

Sibiryâ'nın ilkbahar sabahlarında, zemheri gecelerini andıran muvahhiş ve acı bir rüzgâr ile icrayı hükmeden karayel fırtınasının asır dide gürgen ağaçlarına temasından hâsıl olan zincabi renkli sisler içinde derin bir uykuda bulunan Türkistan'ın sükût-u hazinini ihlale çalışıyordu.

Güneşin münevveri daima teali ve istikbal neşideleri teganni eden bu mübarek Türk kıtasının hissiyat-ı medeniyesini tamamıyla gösteriyordu.

O hayat: muhteşem ve kavi bir ordu hayatından başka bir şeye benzetilemezdi. Bütün hanelerin ocakları sedn birer sütun-u mücella şeklinde semaya suud eden dumanları kalplerindeki hayat-ı ictimaiyenin intizamını ihsas etmekte idi. Bir zair o manzarayı temaşa etmek azminde bulunmuş olsa idi... Altın Dağı zirvelerinin o muhteşem Türk yurdunun gösterdiği levayih-i azameti bir şair kalbiyle değil sünuhat-ı vicdaniyenin pek seyrek olarak fikre necş eylediği ulvi bir kuvvetle görür ve hisseder idi...

İki bin seneden beri Asya kıtasının hâkim-i mutlakı olarak yaşayan Türk unsurunun; mihr-i münirin her gün gidip gaib olduğu cihanlar içine atılmak azmiyle daimi bir surette hal-i seferberide yaşayan bir ordu hayatını andırmakta oldukları görülür idi. Güneşin hüzzemat ihmîrârıyla zincabi renkli sis bulutları arasında hezimetle nihayet buldu...

Altın Dağı mıntıkası bütün ihtişamıyla belirdi. Elllerinde gürgen ağaçlarından imal edilmiş müzeyyen ve zarif, cirir ve kargılarıyla Türk delikanlılarının teşkil eyledikleri süvari kabilelerinin fundalıklara doğru sabah talimlerini icra etmek üzere gelmekte oldukları görülüyordu.

O cuma sabahı... Altın Dağı ovasında bir fevkaladelik var idi. Bütün Türk süvarileri, kışlaklarından ovada toplanmışları... Bunların hayat-ı umumiyesi talimden ziyade harbe hazırlanmakta olan kavi bir süvari kuvvetini andırmakta idi. Her süvari kafilesi bir nevi çam ağacından imal etmiş oldukları borular ile yekdiğerine selam ita ediyor ve mensup oldukları kabileyi bildiriyorlar idi. Diğer süvari kabileleri de bunlara karşı aynı süratle mukabele ediyorlardı.

Tiz ve davudi olarak iki nevi seda çıkaran bu çam borularının temadi eden feryadı dağ ve vadilerde mühtez akslar hâsıl eylemekte idi. Ova cihetinden tam süratle fundalığa doğru gelmekte olan yeşil renkli büyük bir sancağı hamil olan süvari kafilesinin önünde bulunan borazanlar müessir bir seda ile verdikleri işaret averiyle toplanmış olan süvari müfrezeleri arasında mühim bir tesir icra eyledi. Bütün süvariler ciritlerini beray-ı ihtiram havaya kaldırarak yeşil sancakla yaklaşmakta olan süvari kafilesine doğru selam vaziyetini aldılar... Aralarında gayri ihtiyari bir ses cümlesi ikaza kâfi geldi.

-Türk Sultanı Ağam Bey Sultan varıyor... Dediler...

Bu haber: Bütün müfrezelere yıldırım süratiyle yayılmış idi. Uçlarını havaya kaldırdıkları ciritleriyle selam vaziyetini almış olan binlerce Türk sipahisinin olduğu mahale doğru yaklaşan sancak müfrezesi dört beş yüz borazanın çıkardıkları selam havası arasında fundalığa dâhil oldu... Elinde lüzumundan fazla büyük olan yeşil sancakla büyük bıyıklı, parlak gözlü, altın kabızlı kılıçlı bir sancaktar müfrezesinin arasına dâhil olarak:

-Tanrı'nın selamı üzerinize olsun, Ağam Bey Sultan vardı diye üç defa nida eyledi... Pembe renkli zemin üzerine sarı güneş resimli bir sancak tutmakta olan Kaçan Bey müfrezesinin genç sancaktarı bütün refikası namına mukabele eyledi.

-Bey Ağam Sultan'a özmen karşı dur... Tanrı yurdunuzu yahşi kılsın. Dedi.

Yeşil sancak müfrezesi bu sırada sınıf-ı harp nizamına müşabih bir vaziyette idi.

Üzerine yeşil renkli harmani ense etmiş olan altın kılıçlı kumral saçlı genç bir kız maiyetinde iki süvari olduğu halde müfrezesinden ayrılarak süvari müfrezelerinin teşkil eylemiş oldukları kıtaata doğru yaklaştı. Gayet açık kestane renkli bir aygıra rakip bu genç kız Ağam Sultan idi...

Adetleri yetmiş tecavüz eyleyen müfreze beyleri saldırmaya meşabih enli kılıçlarını selam vaziyetinde tutarak Ağam Sultan'a yaklaştılar, istikbal eylediler.

Ağam Sultan yedi sekiz hatve bir mesafede bulunduğu sırada kılıcını çıkararak bunlara ita-yı selam eyledi. Kılıcını tekrar kabzasına vazederek genç Türk kızlarına mahsus ince ve fakat vakurâmiz bir seda ile:

-Oğuz Ağam Bey Sultan'ın kızı yurdunuza Tanrı misafiri vardı. Yaradan yurtlarımızı beraber kılsın, dedi. Tayhan Bey, bu genç sultanı selamladıktan sonra manidar birkaç cümlede ilave etmişti.

-Bayraklarımızın ucu gün batımını gösteriyor. Ağam Bey Sultan bunu bilsin ki buyurdu (burası) bize dar geliyor... Demişti...

Ağam Sultan, yeşil harmanisinin altından sağ elini çıkardı. Bu sırada üzerindeki altın zırhlı esvabı, şems-i şule-i celadeti altında gözleri kamaştıracak derecede parıldamakta idi... Büklüm büklüm olmuş uzun kumral saçları çapraşıkvâri yan tarafa atılmış başörtüsü gibi boynunu sarmış ince çatık kaşları altında parıldamakta olan iri siyah gözlerini şark-ı karibe doğru tevecüh ederek cevap verdi:

-Uzun Kaçan Bey bunu bilsin ki gün batımı yağız Türk oğullarının yaylağı olacaktır. Dedi ve [Kılıcını beylere göstererek]

Atam toprağa düşer iken bu kılıcı bana onun için bağışladı, dedi. Sonra bütün kabile beylerini süzerek:

-Atam Oğuz Ağam Bey toprağa düştü. Biricik kızı onun yerini dolduramaz... Biliniz ki bir ağabey özü gibi saklayabilir, önümüzde amana düşmeyen düşmanlara kanmaz, helal olsun dedi. Burak Bey elindeki kılıcı yukarı kaldırarak gür sedasıyla cevap verdi:

-Rahmet olsun Ağam Bey'in canına ki Ayşe Ağam Bey Sultanı bizlere yordak kıldı... Türk yurdunu aydınlattı, dedi. [Ve sağ elini göğsüne koyarak]

Yüce peygambere salat ve selam diye haykırdı.

Bu sırada bütün hanzadeler sağ ellerini göğüslerine koyarak üçer defa salat ve selam okudular. Aynı zamanda bilcümle müfreze borazanları, en büyük selam havasını çaldılar.

Bu muazzaz sedaları ova ve vadiler içerisinde hâsıl eylediği hazin ve ruhani akisleri tüyleri ürpertecek derecede tesir etmiş idi.

Bu sırada iki süvari sancaktarının müştereken idare ettikleri al bayrakla yaklaşmakta oldukları görüldü.

Bu ikiz sancaktarın arkalarında Süleyman Şah'ın şehzadesi ve Taçhan Kabilesi reisi Ertuğrul Bey, Türk asilzadelerine mahsus bir vakur-u celadetskârane ile atı üzerinde geliyordu...

Bütün müfreze beyleri tekrar selam vaziyeti ihraz eylediler.

Bu yeni gelen şehzade, cümlesini ayrı ayrı selamlayarak Ağam Bey Sultan'ın yanına yaklaştı. Ve kılıcıyla bu on dokuz yaşlarında bulunan Türk sultanını selamladı.

Ağam Sultan varıp hakikisi olduğu Ağam Bey kılıcını çıkararak Ertuğrul Bey'i bir asker kumandanı gibi selamladı.

Ertuğrul Bey, atının üzerinde nim bir vaziyette eğilerek:

-Süleyman Şah'ın oğlu senden yücelik diler... O, yarın sabah bu diyardan uzaklaşacak Asya ülkesine yağız Türk neslini yayacak. Yaradan hepimizin yardımcısı olsun, dedi. Ağam Bey Sultan:

-Ey Kaç Han'ın Ertuğrul şehzadesi Ağam Bey Ayşe de seninle helalleşmeye geldi... Tanrı Türk neslini gün gibi aydınlatsın, dedi...

Aynı zamanda başka Türk beyleri makam-ı tasdikte bulundukları atları üzerinde yarıya kadar eğilerek, ifa-yı teşekkür eylediler.

O gün akşama kadar cirit ve kargı oyunları devam eyledi. Gurubu müteakip hazırlanmakta olan Kaç Han-Ertuğrul müfrezesi şark-ı karibe doğru yollanmak için tatlı bir gece geçirdiler.

Ertesi sabah... Asya-yı sagire Ertuğrul Şahı maiyet-i muhteremiyle beraber seniyye-yi saffına çıktı. Altı yüz sene Türk milleti Asya-yı sagirede kemal-i şevket ve şan ile icra-yı hükümet ediyorlar...

Türklerin büyük ve mukaddes bir emel-i meşru içinde yerleştikleri bu ülke, bu mukaddes vatan, al sancaklarını muhafaza ve adaleti idameden başka bir niyetleri olmayan muhteşem bir Osmanlı Devleti tesis eyledi.

Bir zamanlar geldi ki... Bâlâda arz ve tasvir edilen saffet ve ihtişamı sönmeye yüz tuttu. Bir zaman geldi -ki bir iki asır devam eyledi- bu mübarek milletin kalb-i saffetperverinde ihtiras marazı hâsıl oldu... Yine bir zaman geldi ki bir lala bu memlekette altı yüz kuruşa kadar satıldı... O eski büyüklükler unutuldu.

O saffet o ihtişam bir hayal meyal derekesine indirildi.

Yine bir zaman geldi ki bu millet "millet" kelimesini ağzına alamaz oldu. Kardeşcesine yaşadıkları Hristiyan vatandaşlarıyla aralarında münazaalar çıkartan alçaklar türedi... Bu muazzam Osmanlı Devleti'ni teşkil eden milel-i muhtelif birbirine adeta düşman kesildi.

Fakat hiçbir âmil-i hakiki mevcut değildi. Türkler ile Rumlar, Ermeniler ve saire birbirlerine olan şiddet-i muhabbetlerini adeta unuttular. Bu hali, bu fenalığı vaz eden kuvvetler memlekette payidar olan cehaletten de istifade eylemek yolunu gaip etmemişler idi.

Nihayet "Neron" ları pek geride bırakan bir âmil memleketi doğrudan doğruya iktiraza sevk eyliyordu. Öyle ki hiç kimse bu memleketin felah bulacağını ümit etmiyorlardı. Türkler mi? ... Türkiye mi? ... O... o evvel ölecek diyorlardı.

Kahraman Osmanlılar

Bir gün dört satırlık bir ajans telgrafı bu memleketin tali nasazi üzerindeki karayazıları okutmak için Türk mütefekkirlerinin vicdanlarına bir kuvvet verdi. İhtimal bir ilham-ı rabbani idi bu. "Reval" namındaki küçük kasabada bu muhteşem hükümetin seng kabri hazırlanıyordu. Birçok kişiler için için ağlıyorlardı.

Fakat heyhat! ...Musibet, felaket, müthiş bir suretle Şark-ı Karib'in Kâşane-i mukadderatında bir baykuş gibi duran meyus bir kuvvet, Şarkın çehre-i ismetini lekelemiş, onu satmış idi. Bütün Türkiye o haliyle kefeni henüz sarılan bir mevta halini andırmakta idi.

O felaket saatlerinde Drahor nehrinin sahil-i siminine yakın göçen ailelerden birisinin reisi bulunan büyük kalpli bir Türk süvari ve zabiti var idi.

“Reval”ın karayazıları yazacak olan yaldızlı defterlerine karşı ufak kâğıt parçalarına yazılan beyannamelerin koca bir milletin selameti ve saadeti kemal olacağını o vakit kim ümit ederdi?

Milletin ser-i nüviştini yazmak için, için için akmakta olan Drahor nehri... O saatlerden sonra milletin mukadderatında açılan parlak sahifeleri doldurmak emeliyle gümüş gibi berrak akmaya başlamıştı. Oh... Kaymakam Sadık Bey azminde emelinde muvafık olmuştu. Aynı zamanda Tunca ve Meriç’in sine-i safi karşısında hayatını fedadan çekinmemiş olan Talat ile evveli pak nazare-i füsunkârı karşısında daima çalışan büyük vatanperver refik ve rüfeka-yı muhteremiyân avaz olarak ila-yı hürriyet eylemişlerdir.

O nasıl ne mübarek ve ne mukaddes bir gün idi ki bu muhterem vatanperverler münasip oldukları milletin meziyet-i fitriyesine has bir süratte ortaya atılarak memleketi, milleti, dini, devleti, haysiyeti, namusu, fazileti, insanlığı ve adaleti ortaya çıkardılar. Fakat bu büyük vatanperverlerin hiçbirisi tefahür eylemediler. Sadık Bey yine eski hali gibi kaldı. Hiçbir şey hiçbir mükâfat kabul etmedi. Hatta isminin ortaya çıkmasına bile razı olmadı.

Bir diğeri ker fütâr olduğu dert-i divane-i pezirden kurtulamadı, felek onu hürriyetin kurbanı olarak elimizden aldı. Bir gün gazeteler sille yazılar ile “refik”in haber-i vefatı ilan eylediler.

İttihat ve Terakki Cemiyeti... Bütün vatanperverlerin hamit alicenapları sayesinde memlekete benliğini bildirdi. Bir gün gelmedi ki Kaymakam Sadık Bey ile Cemiyet arasında bir ihtilaf (anlaşmazlık) varmış... Şayiaları ortaya çıktı. Bu şayia bir yıldırım suretiyle memlekete yayıldı. İhtilafın zahiri kısmı, cemiyete hiç hizmet etmemiş olanların ithal edildiği ve bunların bittabi layık olduğu bir derecede memlekete hizmet edemeyecekleri veyahut hizmet etmek bilmedikleri kaziyesi idi.

Aynı zamanda ortada ihtirasat ve şahsiyet meseleleri devam etmekte idi.

Bugün millet yeni bir fırkanın şule-i siyaseti karşısında bulunuyor.

Millet Hiçbir vakitte İttihat ve Terakki kahramanlarının -ki Talat, Refik, Eyüp Sabri, Ömer Naci, Niyazi ve Enverlerdir- hizmet-i mebruzelerini suret-i katiye de unutmayacaktır.

Aynı zamanda İttihat ve Terakki Cemiyeti mensubunu karşılarında kendi programlarından teşib etmiş yeni ve fakat evvelce kendi programlarını tanzim etmiş olan namuslu bir elin yeni tanzim eylediği bir program buluyorlar. Sonradan olmalar, sonradan gelmeler müstesna olarak muhterem Sadık Bey’in yeni (Hürriyet ve İtilaf) fırkası bütün anasır beyninde cereyan ve devamı elzem olan İttihat ve itilafa bir fal-i hayır teşkil edeceği gibi, İttihat ve Terakki kuvvetiyle hem dest-i vefat olarak memleketin mukadderatında mesut dakikalar yaşatmak emel-i halisiyle yolcu, terakki ve ikbalde aynı istikameti takip eyleyeceklerdir.

Başta Miralay Sadık Bey olduğu halde yaşasın Hürriyet ve İtilafımızın, İttihat ve Terakkimizin muhterem kahramanları.

Sonuç

II. Meşrutiyet Dönemi’nde ortaya çıkan çok partili siyasi hayatta, İttihat ve Terakki Cemiyeti karşısında dağınık hâlde bulunan muhalefet, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile tek parti altında birleşmişti. Fırkanın kurucuları arasında Meşrutiyet kahramanlarından eski İttihatçı Miralay Sadık Bey de bulunmaktadır. Çalışma konusu olarak belirlediğimiz eserin ana teması, 1911 yılında bu yeni fırkanın kuruluşu ve oluşturduğu yeni program ile Meşrutiyet kahramanlarından biri olmasına rağmen, Cemiyet dışı muhalefete soyunan Miralay Sadık Bey’in girişimine dikkat çekmektir. Kitabın yazılış amacının altında, ilgili girişimin meşruluğu, yeni fırka içinde yer alan isimlerin eski İttihatçılar olduğu ve daha evvel nasıl memleketin çıkarları için çalıştırlarsa şimdi

de aynı vatansever duygularla çalışacaklarına olan inanç yatmaktadır. İncelemeye çalıştığımız bu eser, demokrasi ile ilgili usul ve kavramların henüz yeni yerleşmeye başladığı II. Meşrutiyet Dönemi'nde ortaya çıkan muhalefet girişimine, tarafsız ve akliselim gözle bakabilmiştir. Bu sebeple toplum ve meclis içindeki siyasi kutuplaşmaya karşı, sağduyu ile hareket ve doğru bakış açısını gösterme niyetinden ötürü eserin İttihatçılar ve İtilafçılar arasında bir uzlaşma denemesi olarak kabul edilebileceğini söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Birinci, Ali, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar*, Dergâh Yay., İstanbul, 2012.
- Gazel, Ahmet Ali, "II. Meşrutiyet Dönemi'nde İttihatçılarla Muhaliflerin Uzlaşma Çabaları 1908-1912", *Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet*, (ed. Asım Öz), Pınar Yay., İstanbul, 2008, s. 205-232.
- Gazel, Ahmet Ali, "Miralay Sadık Bey (1860-1941)", *Atatürk Ansiklopedisi*.
- Kansu, Aykut, *İttihatçıların Rejim ve İktidar Mücadelesi 1908-1913*, İletişim Yay., İstanbul, 2016.
- Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Arkadaş Yay., Ankara, 2015.
- Ögel, Bahattin, *Türk Mitolojisi*, CII, TTK, Ankara, 1995.
- Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918*, C. I, Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul, 1988.
- Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler İttihat ve Terakki Bir Çağın Bir Kuşağın Bir Partinin Tarihi*, C.III, Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul, 1989.
- Vatandaş, Celalettin, "Türkiye'nin Batılılaşma Süreci ve II. Meşrutiyet'i Hazırlayan Şartlar", *Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet*, (ed. Asım Öz), Pınar Yay., İstanbul 2008, s.11-64.
- Zürcher, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul, 2020.

Extended Abstract

The proclamation of the Second Constitutional Era in 1908 marked a profound transformation in the political and social structures of the Ottoman Empire. With the reinstatement of the *Kanun-i Esasi*, the re-opening of the Parliament, and the expansion of press freedom, a new political atmosphere emerged in which public opinion increasingly influenced state affairs. One of the most significant developments of this era was the introduction of a de facto multi-party system. While the Committee of Union and Progress (CUP) held political power, various opposition groups with different ideological backgrounds united under the Liberal Entente Party (*Hürriyet ve İtilaf Fırkası*) in 1911, forming the most comprehensive opposition movement of the period. This political landscape was characterized by intense electoral competition, growing polarization, and conflicts that spread from parliament to the streets and local coffeehouses.

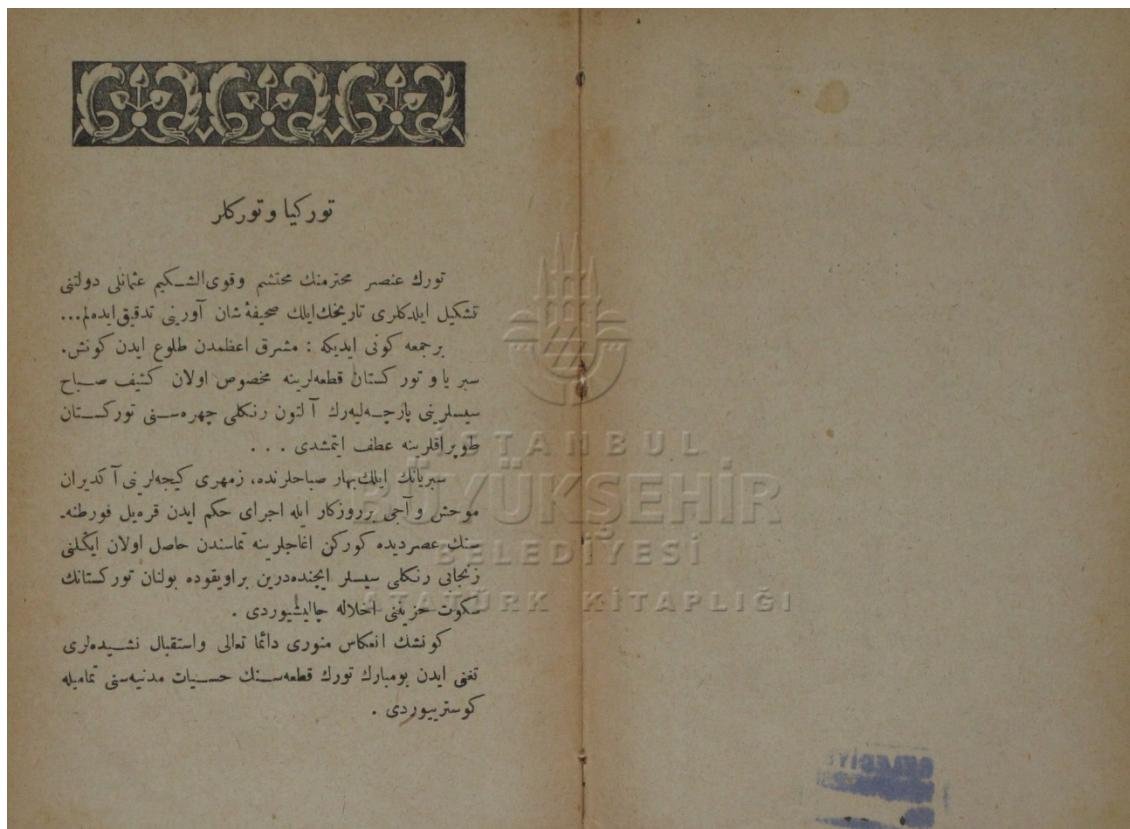
This study examines the work *Miralay Sadık Bey ve Yeni Çıkan Fırka Münasebetleriyle Şanlı Türkler, Kahraman Osmanlılar*, written by Safaeddin Kâmil and published in 1913. Preserved in the rare books collection of the Atatürk Library (Istanbul), the text had not previously been transcribed into the Latin alphabet. Therefore, this article aims both to introduce the work to modern scholarship through transcription and to analyze its content within the political context of the Second Constitutional Era.

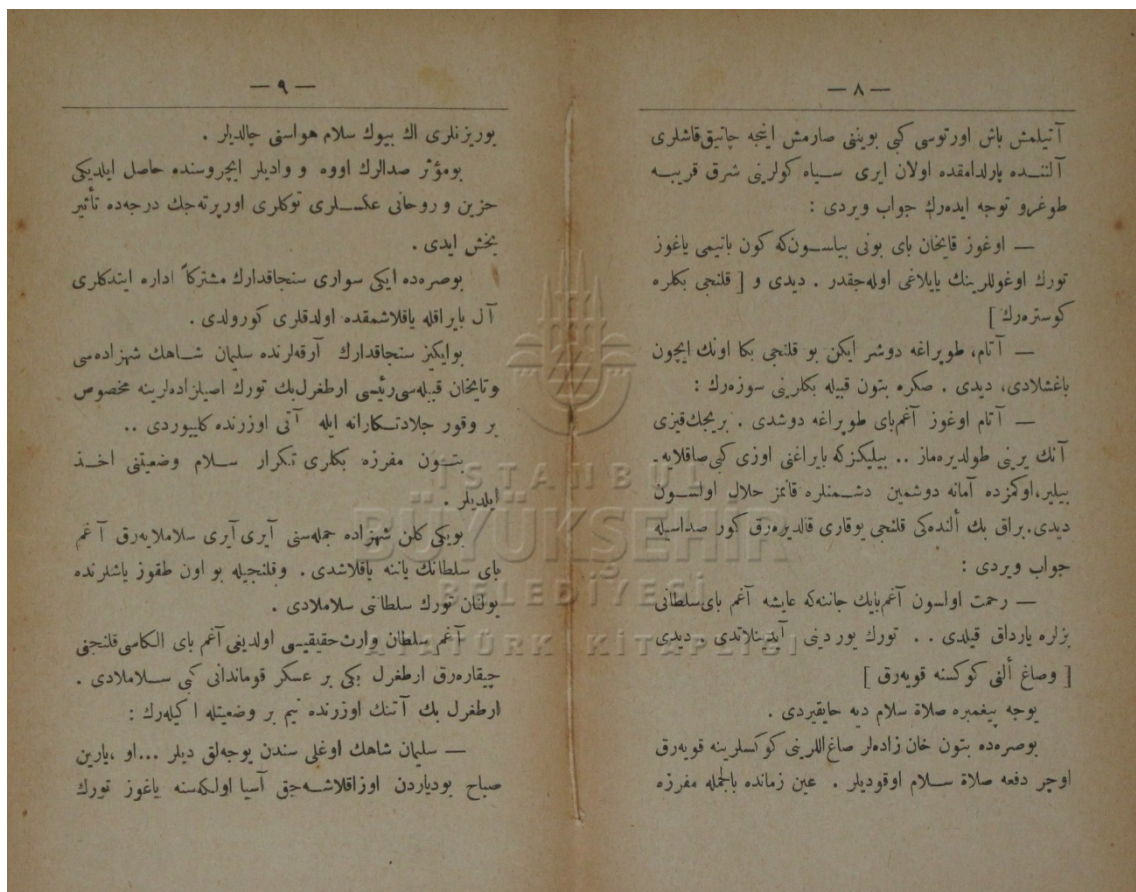
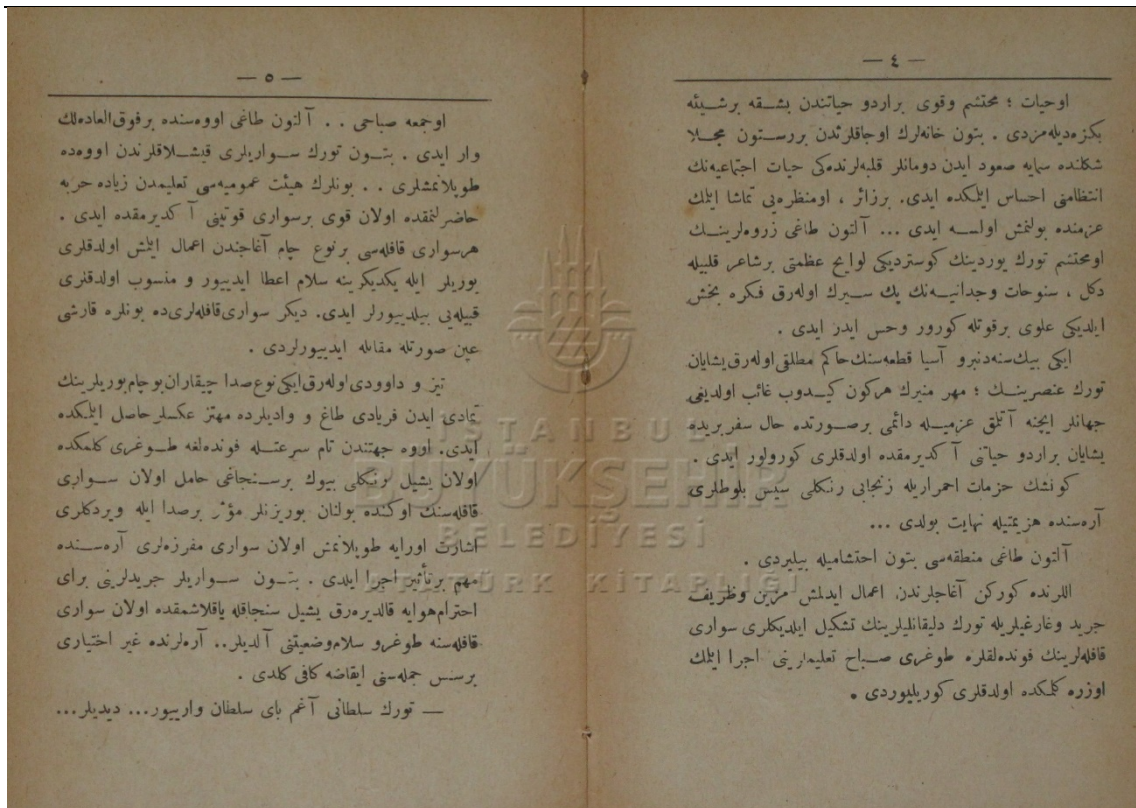
The book presents two main thematic sections. The first offers a mythicized narrative of early Turkish history and the founding of the Ottoman state. Through symbolic references to legendary figures and imagined tribal origins, the author emphasizes unity, heroism, and a shared national purpose. This idealized historical framework serves as a rhetorical strategy to counter contemporary political divisions by reminding readers of their common heritage.

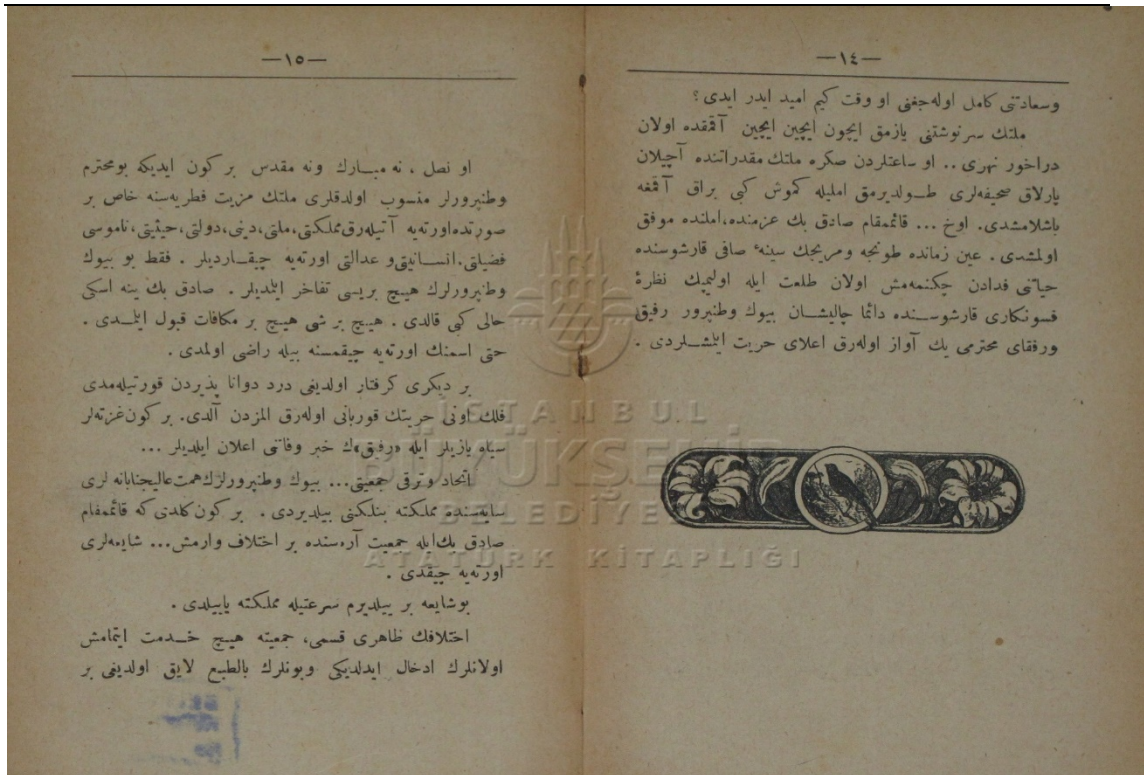
The second section focuses on the political developments surrounding the re-proclamation of the Constitution, particularly the activities of the CUP in Macedonia and the significant role played by Miralay Sadık Bey one of the key figures of the constitutional movement. Although originally a prominent member of the CUP, Sadık Bey later parted ways with the organization due to internal disagreements and joined the Liberal Entente. Safaeddin Kâmil interprets this shift not as an act of betrayal but as a legitimate political stance consistent with Sadık Bey’s patriotic ideals. Throughout the text, the author underscores the shared national aspirations of both political camps, suggesting that the principles of “union” (*ittihat*) and “entente” (*itilaf*) could, in fact, coexist harmoniously. This conciliatory perspective distinguishes the work as an early attempt to ease the intense polarization of the period.

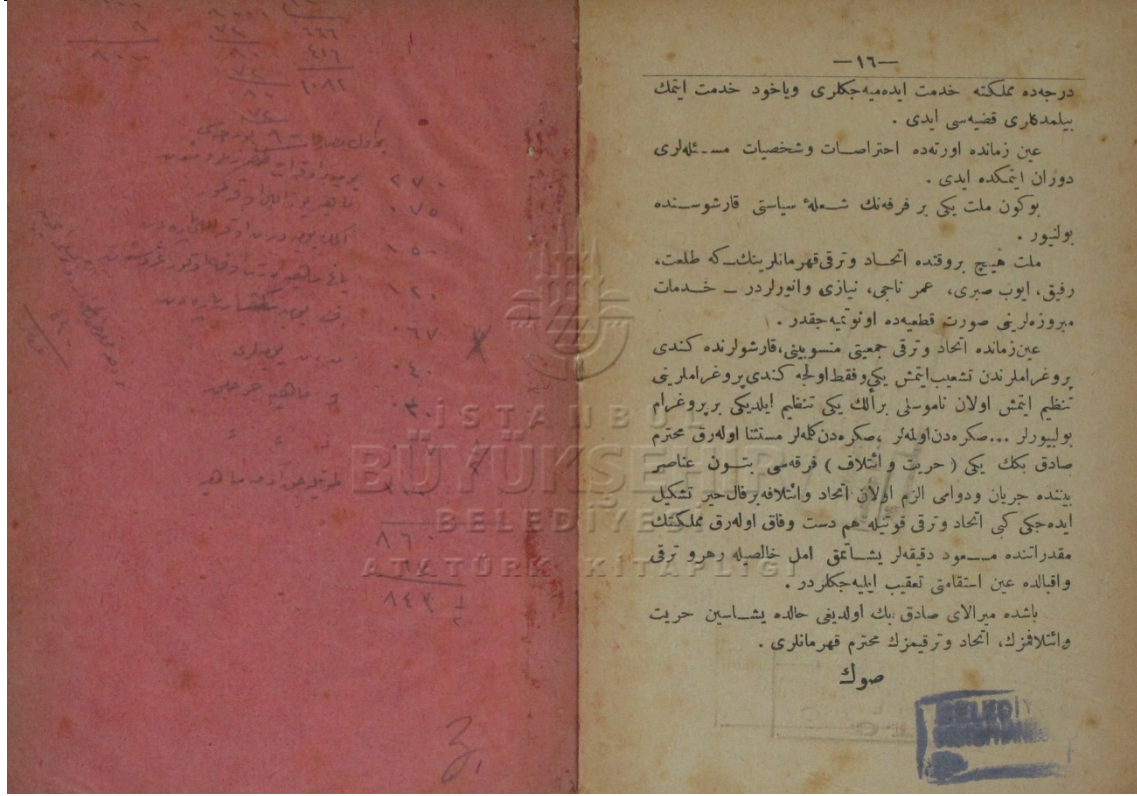
In conclusion, the text analyzed in this study represents a unique effort to interpret the political rivalry between the CUP and the Liberal Entente through a balanced and moderate lens. By addressing the legitimacy of the new opposition party and defending the patriotic intentions of its former CUP members particularly Miralay Sadık Bey the author contributes to an alternative understanding of political dissent during the Second Constitutional Era. By transcribing and contextualizing this previously unavailable work, the present study provides an original contribution to the literature on Ottoman political opposition, highlighting a rare discourse of reconciliation within an era marked by deep political conflict.

EK-1: Eserin Orijinal Metni

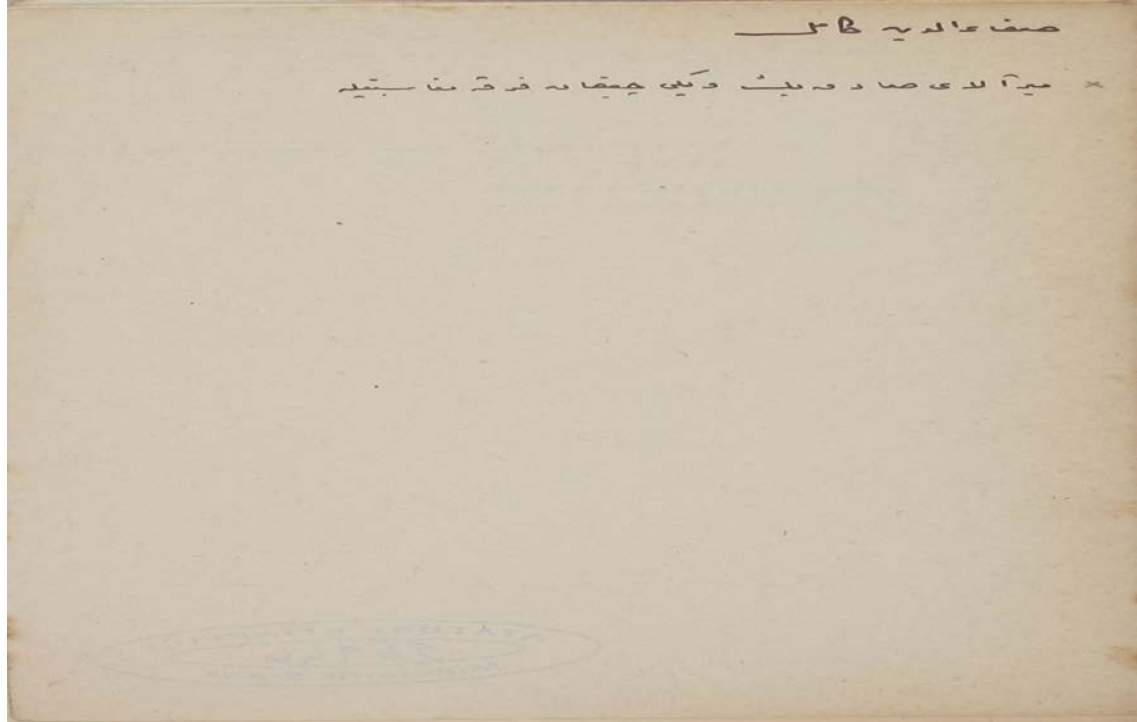

EK-2: “Safaeddin Kâmil ve Eserleri Hakkında Biyografik Fiş”

İBB Atatürk Kitaplığı, Nadir Eserler Bölümü’nden temin edilen varakada “Safaeddin Kamil, Miralay Sadık Bey ve yeni çıkan fırka münasebetiyle” yazmaktadır.